

„Idegen vizeken” – recenzió a kiel-i CSW COE tengeri műveleti jogról szóló tanulmánykötetéről

A Springer Kiadó gondozásában, angol nyelven jelent meg a tavalyi évben a tengeri műveleti jog sorozat első kötete, „Műveleti jog nemzetközi szorosokban és aktuális tengeri biztonsági kihívások”^[1] (*Operational Law in International Straits and Current Maritime Security Challenges*) címmel. A kötet szerkesztői Jörg Schildknecht (német), Rebecca Dickey (USA), Martin Fink (holland), és Lisa Ferris (új-zélandi) voltak, akik valamilyen NATO beosztásokból és műveletekből szerzett tapasztalatokkal rendelkező hadijogászok.

A sorozat célja platformot biztosítani a tengeri műveleti jogi témák gyakorlati és elméleti szakemberei számára, ahol publikálhatják kutatási eredményeiket és elemezhetik az aktuális problémákat. A sorozat „gazdája” a németországi Kielben működő Korlátozott és Sekélyvízi Műveletek Kiválósági Központ (Operations in Confined and Shallow Waters Center of Excellence). A Központ rendszeresen szervez konferenciákat, részt vesz doktrínafejlesztésben, tervezési munkákban és képzéseken, továbbá gyakorlatok szervezésében is. Ezek mellett indították el a kifejezetten a tengeri műveleti joggal foglalkozó sorozatukat, amellyel a tudományos fórum biztosításán túl egy nemzetközi szakértői hálózat építését is megcélolták.

A kötet és a sorozat jelentősége magyar szakmai olvasó szempontjából nem intézhető el azzal, hogy hazánknak az első világháború óta nincs tengeri hadihajózása, és 2001-ben a Vörösmarty lobogójának bevonásával a kereskedelmi hajózásunk is megszűnt, így e tekintetben már csak a hagyományaink ápolása lehet releváns.^[2] Egyrésztől a kifejezetten tengeri műveletek jogi vonatkozásait vizsgáló kötet szükségképpen hozzáad a tág értelemben vett műveleti jogi gondolkodáshoz. Másrésztől Magyarország nem csak a NATO és az EU tagjaként, de aktív kereskedelmet folytató (attól erősen függő) és a jelentős részben állami tulajdonban lévő MOL révén még a tengeri kőolajbányászatban^[3] is érintett országgént rengeteg szálon kapcsolódik a világtengerekhez, még ha

[1] Jörg Schildknecht, Rebecca Dickey, Martin Fink, Lisa Ferris (ed.): *Operational Law in International Straits and Current Maritime Security Challenges*. (Operational Maritime Law, Volume 1.) Springer International Publishing AG, Cham (Switzerland) 2018.

[2] https://honvedelem.hu/cikk/63835_emlekmuvet_avattak_pulan_a_magyar_haditengeresek_tiszteletere

[3] <https://www.portfolio.hu/vallalatok/energia/a-mol-es-partnerei-megkezdték-a-kitermelest-az-északi-tengeren.272023.html>

saját felségvizei és hadiflottája nincs is. Harmadrészt pedig oktan volna kétségbe vonni, hogy a globális biztonságpolitika jelentős konfliktusai mind bírnak – valamilyen – tengeri elemmel, legalább a logisztika oldaláról nézve, így a komplex védelmi szemlélet^[4] megköveteli e terület figyelemmel kísérését is, elég ha csak a közelmúltból elevenítünk fel néhány eseményt, válságzónát:

- 2018 novemberében az ukrán-orosz incidens a Kercsi-szorosban;^[5]
- A NATO tagállamok és Oroszország a Balti-tengert a hidegháború után ismét kezdik potenciális hadművelleti területként kezelni, a németek Rostockban többnemzetiségű parancsnoki elemet hoztak létre, ami várhatóan 2025-re éri el a teljes művelet készenlétet.^[6]
- Egyszerre két repülőgép-hordozó harc-csoporttal a Földközi-tengeren (nem az Északin!) is fokozódó elrettentő és erőt mutató tevékenység zajlik az USA részéről.^[7]
- A dél-kínai-tengeren egyre erősödő Kínát az USA és szövetségesei igyekeznek korlátozni, és ezáltal a nemzetközi hajózás jelenlegi szabadságát megőrizni.^[8]
- Május elején az USA és Irán közötti kardcsörtetés folyamatos erőprojekcióba torkolt amerikai részről a Perzsa-öbölbe küldött egyre növekvő katonai erővel, Teherán részéről pedig egyre harciasabb fenyegetésekbe, ami egyre komolyabb aggodalommal tölti el térség államait.^[9]

[4] Fontos látni, hogy a védelem terén számos új kérdés merül fel, illetve, hogy a technológia és vele a társadalom változásai komoly szemléleti változásokat követelnek e kérdések megközelítésében is. Szerencsére ennek már magyarországi példái is vannak. E körben a drónok és a kibertér jogi kérdéseinek elemzésétől a rendszerszerű védelem-szemléletig több területe is megragadható. Példaként lásd: Spitzer Jenő: *Önvédelem versus terrorizmus. Az erőszak tilalma és az önvédelem joga a nemzetközi jogban, különös tekintettel az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés lehetőségeire*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2019; Spitzer Jenő: Koordináták a legalitás felé – a dróntámadások nemzetközi joggal való összeegyeztethetőségének egyes kérdései. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* 2017/1-2. szám, 69-99.; Kis Kelemen Bence: Drónok háborúja (1.) *Honvédségi Szemle* 2018/1. szám, 70-82., Kis Kelemen Bence: Drónok háborúja (2.) *Honvédségi Szemle* 2018/2. szám, 16-29.; Kelemen Roland – Németh Richárd: A kibertér fogalmának és jellemzőinek multidiszciplináris megközelítése. In: Farkas Ádám (szerk.): *Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2018, 147-170.; Kelemen Roland – Pataki Márta: A kibertámadások nemzetközi jogi értékelése. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* 2015/1. szám, 53-90.; Farkas Ádám: *A totalitás kora? A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolatkiértelmezése*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2018; Farkas Ádám: *A fegyveres védelem mint állami alrendszer és annak szabályozási sajátosságai*. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2018; Farkas Ádám: Szemléletváltást védelmi aspektusban! Gondolatok a fegyveres erő hazai polgári kontroll-rendszeréről és annak korábbi modelljéről, különös tekintettel a fegyveres erő rendeltetésére és a felette kialakított alkotmányos szabályozási és hatalom-megosztási sémára, valamint a különleges jogrendi szabályozásra. *Pázmány Law Working Papers* 2015/18. szám, 2-29.

[5] https://hvg.hu/vilag/20181125_Ukran_hajokra_kezdtuk_tuzelni_az_oroszok

[6] <https://www.defensenews.com/global/europe/2019/01/23/german-navy-returns-to-treating-the-baltic-sea-as-a-potential-theater-of-war/>

[7] <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/navy-league/2019/05/01/head-of-us-naval-forces-in-europe-and-us-ambassador-to-russia-talk-great-power-competition/>

[8] <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/global-force-symposium/2019/03/27/defender-pacific-to-focus-on-south-china-sea-scenario/>

[9] <https://foreignpolicy.com/2019/05/13/u-s-sends-more-firepower-to-counter-iran-security-brief-persian-gulf-china-aircraft-carrier/>

Mindezek a körülmények tehát a magyar szakértők számára is aktualizálják a fenti kötetet, amelynek tanulmányait a szerkesztők három részbe rendezték, az alcímben szereplő kérdéseken kívül pedig a tengeri fegyveres konfliktusok jogát is körüljárják.

Az első elemzésben Wolff Heintschel von Heinegg a tengeri aknatelepítést és az átkelési jogok akadályozását ismerteti.^[10] A témát látszólag rendezetnek tekinthetnénk, hiszen a 1907-es VIII. hágai konvenció rendezte a tengeri aknák alkalmazásának lehetőségeit, de a technikai fejlődés azóta jócskán túllépett az egyszerű rögzített víz alatti aknákon, és a területi vizeket is csak 3 tengeri mérföldben határozták meg a parttól. Emiatt nem feltétlenül egyértelmű az aknatelepítés joga területi és szigetközi vizeken, vagy akár a nyílt tengeren. Az írás második része a békeidei telepítés kérdéseire tér ki a Korfu-szoros ítélet^[11] tükrében, és elemzi hogy egyes államok belső szabályozása hogyan viszonyul a kérdéshez.

Sean P. Henseler a Hormuzi-szoros – mint a kőolaj-ellátás szempontjából létfontosságú tengeri útvonal egyik kulcspontja – kapcsán vizsgálja az aknatelepítést, és az arra adható válaszlépések kérdését.^[12] Irán az ellene hozott nemzetközi szankciók miatt, illetve a nukleáris létesítményeinek biztonsága érdekében elrettentésül már több alkalommal fenyegetett a szoros aknazárral történő lezárásával. Henseler általánosságban is vizsgálja, hogy az ellenérdekeltektől mit tehetnek ezzel a meglévő jogi keretek között, mi számít arányos erőalkalmazásnak és önvédelemnek aknára futás, illetve egy nemzetközi jelentőségű hajózási útvonal biztosításában, illetve aknamentességének fenntartásában.

Uwe Althaus nemzetközi szorosokról szóló tanulmánya az áthaladási joggal kapcsolatos azon dilemmákkal foglalkozik, amelyet az ENSZ 1982-es UNCLOS egyezménye hozott magával.^[13] A lehetőség, mellyel a parti tengereket 12 tengeri mérföldig engedi meghatározni az egyezmény, azt is magával hozta, hogy kevés szorosban maradt nyílt tengeri folyosó, az egyezmény viszont nem határozza meg pontosan a felségvizeken a nemzeti hadihajók és repülőeszközök műveleti kereteit. Ez a határozatlanság egyelőre kedvez a parti országoknak, mivel nagyobb mozgásteret ad, viszont jelentős bizonytalanságot is okoz, megnehezítve ezzel a tranzitban lévő hajók parancsnokainak és jogi tanácsadóinak feladatát.

[10] Wolff Heintschel von Heinegg: Minelaying and the Impediment of Passage Rights. In: Jörg Schildknecht, Rebecca Dickey, Martin Fink, Lisa Ferris (ed.): *Operational Law in International Straits and Current Maritime Security Challenges, Operational Maritime Law*, Volume 1, Springer International Publishing AG, Cham (Switzerland) 2018, 11–37. [a továbbiakban: *Operational Law...*]

[11] [https://hu.wikipedia.org/wiki/Korfui_incidens_\(1946\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Korfui_incidens_(1946))

[12] Sean P. Henseler: “Left of Splash” Legal Issues Related to the Use of Force to Counter Mining in the Strait of Hormuz. In: *Operational Law...*, 2018, 39–49.

[13] Uwe Althaus: International Straits: Peacetime Rights and Obligations. In: *Operational Law...*, 2018, 51–66.

A vezető szerkesztő, Jörg Schildknecht „A hadviselők jogai és kötelezettségei a nemzetközi szorosokban”^[14] címmel egy workshop-sorozat eredményeit foglalja össze, amelyben amerikai, ausztrál, francia, német, brit, új-zélandi és török jogi szakértők vitatták meg kifejezetten a nemzetközi szorosok témáját, különös tekintettel a folyamatban lévő, és a jövőben is tervezett műveletekre. Az írás nem csak azért értékes mert hangsúlyozottan gyakorlatközpontú, de figyelembe veszi az általánosan elfogadott nemzetközi dokumentumokat (mint a Nemzetközi Vöröskereszt San Remo Kézikönyve a Tengeri Konfliktusokra Alkalmazandó Nemzetközi Jogról),^[15] és hipotetikus – de nagyon is elképzelhető – scenáriókat is feldolgoz és bemutat.

A tengeri szorosokat tárgyaló első részt Dorota Marianna Banaszewska elemzése zárja a Henseler által már érintett Hormuzi-szorosban található Kis- és Nagy Tunb-sziget jogi helyzetéről, és a szigeteket érintő Irán és az Egyesült Arab Emírségek között jogvita rövid történetéről,^[16] lehetséges megoldásáról. A szigetek sajátos múltja érdekes szemelvény a térség poszt-gyarmati történelméről, és eklatáns példája annak, hogyan próbálnak államok stratégiai pozíciókat szerezni nemzetközi szempontból is jelentős területeken. A cikknek némi baljós aktualitást is ad a fentebb már jelzett, ismét fokozódó iráni-amerikai szembenállás.

A kötet második részébe kerültek a tengeri hajózás biztonságával foglalkozó anyagok. Rick Button a tengeri kutató-mentő tevékenység nemzetközi szabályozási kereteit járja körül, kitérve a hajóskapitányok és a parti országok kötelezettségeire, a tengeri menekültek kérdésére is érintve.^[17] Végül két mentés-specifikus jogi problémát elemez: egy hajó vagy repülő kötelességei a mentésben idegen parti vizeken, illetve egy személy életének megmentése érdekében milyen feltételekkel távolítható el az érintett egy hajóról? A válaszhoz elméleti foratókönyveket ad, amelyben igyekszik a jogi környezet gyakorlati alkalmazását jobban megvilágítani.

David Letts cikke a szuverenitás körüli vitákkal és feszültségekkel teli Dél-kínai-tenger területét vizsgálja.^[18] A Kína regionális – lassan globális – katonai nagyhatalommá fejlődésével erősödő hatalmi törekvései által fenyegetett Délkelet-ázsiai országok szintén fokozzák hadihajóik és repülőgépeik jelenlétét a térségben. Ezt a diplomácia és biztonságpolitika szakértői már az ezredforduló óta növekvő aggodalom figyelik, de a szerző véleménye szerint amíg a világkereskedelem sértetlen működése meghatározó érdeke marad minden szereplőnek, valószínűtlen egy komolyabb fegyveres incidens és annak eszkalálódása.

[14] Jörg Schildknecht: Belligerent Rights and Obligations in International Straits. In: *Operational Law...*, 2018, 67–83.

[15] <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/560?OpenDocument>

[16] Dorota Marianna Banaszewska: The Legal Status of Greater and Lesser Tunbs Islands Including a Brief History of the Legal Dispute. In: *Operational Law...*, 98–85, 2018.

[17] Rick Button: International Law and Search and Rescue. In: *Operational Law...*, 141–101, 2018.

[18] David Letts: A Review of Selected Measures for Reducing Potential Conflict Among Naval Vessels in the South China Sea. In: *Operational Law...*, 2018, 143–160.

Ian M. Ralby a jogalkotók és politikai döntéshozók számára a – szárazföldön is – komoly fejfájást okozó tengeri magán biztonsági cégek szabályozásának hiányosságaival foglalkozik.^[19] A szomáliai kalóztevékenység miatt életre hívott iparág szereplői és a hajótulajdonos cégek elérték, hogy tevékenységüket inkább a kereskedelmi hajózás rezsimje, mint a magán biztonsági cégekre vonatkozó szabályozási keretek közé tartozónak tekintsék. Ez a megközelítés rövidlátónak bizonyult, mivel a kalóztámadások csökkenésével ezek a cégek kiterjesztették tevékenységi körüket, amely azonban nagyrészt szabályozatlan maradt. A magán biztonsági cégekre egyébként vonatkozó szabályok pedig – például az ICoC^[20] – vagy részlegesen, vagy egyáltalán nem elismertek a tengeren.

Jouko Lehti finn katona és jogi tanácsadó, aki 2015 májusától 2016 februárig az ENSZ BT 2240(2015) határozatával felhatalmazott EUNAVFOR MED SOPHIA műveletének központjában szolgált. Napi munkájában szembesült egy sor jogi problémával az EU-nak a Földközi-tengeren az embercsempészet és emberkereskedelem ellen végzett katonai műveleteiben, amelyeket cikkében részletesen elemzett.^[21] Ennek főbb témakörei: a felségjel szerinti ország hozzájárulása, személyek mentése a tengeren, kimentett és elfogott személyek partra bocsátása, személyes adatok gyűjtése és tárolása, és az erőalkalmazás feltételei a művelet folyamán.

Oliver Clark a tengeri nemzetközi bűnözés változó kihívásaival foglalkozó írásában^[22] igyekszik bemutatni, miért nem olyan mértékig hatékony és eredményes a hadihajók alkalmazása a Földközi-tengeri illegális embercsempészet ellen, mint amilyen az Afrika szarvánál folyó kalózkodás visszaszorításában volt. Az okot a két területre vonatkozó jogi keretek különbözőségében találja elsősorban, különösen ami a joghatóságot, és a két bűncselekményi tényállás szabályozását (kalózkodás és csempészet) illeti. Az illegális migráció megfékezésére a megoldást mindenképpen a szárazföldön keresné, és véleménye szerint a líbiai állam stabilizálódása ennek a humanitárius krízisként is tekinthető jelenségnek a kezelésében központi szerepet játszik.

A kötet záró részében lévő cikkek a tengeri fegyveres konfliktusok jogának témakörébe tartoznak. Marcel Schulz „A lefoglalás joga és a csempészet a modern

[19] Ian M. Ralby: What Went Wrong When Regulating Private Maritime Security Companies. In: *Operational Law...*, 180-161 ,2018.

[20] The International Code of Conduct for Private Security Service Providers, https://www.icoca.ch/en/the_icoc (14-05-2019), illetve a téma jogi problémái kapcsán lásd: Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States related to Operations of Private Military and Security Companies during Armed Conflict, https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_0996_002.pdf (14-05-2019), Farkas Ádám: A régi és új harca: a védelmi tevékenységek kiszervezése. *Közjogi Szemle* 2/2013. szám, 66-59.

[21] Jouko Lehti: ‘...in These Exceptional and Specific Circumstances...’ The EU Military Operation Against Human Smuggling and Trafficking in the Southern Central Mediterranean. In: *Operational Law...* 193-181 ,2018.

[22] Oliver Clark: From Piracy to Palermo: The Changing Challenges of Maritime Crime. In: *Operational Law...* 208-195 ,2018.

tengeri hadviselésben”^[23] című írásában kifejti, hogy a vonatkozó nemzetközi jogi szabályozás meglehetősen régi, 1856-ból származik, mégis részét képezi a modern humanitárius jognak és a tengeri hadijognak. Kimutatja, hogy miért kizárólag civil hajók és vagyontárgyak képezhetik tárgyát a lefoglalásnak, majd részletezi a fedélzetre szállás, átkutatás egyes kérdéseit.

Martin Fink munkájában^[24] szintén foglalkozik a fedélzetre lépés jogával, amely minden nemzetközi fegyveres konfliktusban megilleti a hadviselő felek hajóit. Nem ez a helyzet azonban nem-nemzetközi fegyveres konfliktus idején, és ezek egyre gyakoribbá váltak az elmúlt időszakban. Megoldásként, vitaindítóként három megközelítést is javasol, érvelve a *ius in bello*, illetve az önvédelem joga irányából. A témának és jelentőségének véleményem szerint is különös hangsúlyt ad, a Líbia, Jemen vizeit is érintő konfliktusok, vagy az Iszlám Állam esetleges megjelenése a tengereken.

A kötet utolsó tanulmányát Tassilo Singer jegyzi, és a tengeri területek katonai megszállásának feltételeit elemzi a IV. genfi és a IV. hágai konvenció alapján,^[25] amelyek elsősorban a szárazföldre vonatkozóan állapítottak meg szabályokat. A szerző ezeket az iránymutatásokat azonban a tenger vonatkozásában is alkalmazhatónak értékeli, amennyiben ez a tenger melletti parti terület megszállásával párhuzamosan történik. Tekintettel a kérdés hiányzó szabályozására, igyekszik néhány javaslatot is megfogalmazni az adaptációra, például megszállás esetén is biztosítandónak tekinti a szabad kommunikációt.

A kötetet végig nagyon feszes szerkesztés jellemzi, az olvasó könnyen eligazodik az egyes szövegekben. A magyar szakírók és kutatók számára példaértékű lehet Jörg Schildknecht és Rick Button cikkében is a témáikat szemléltető és a megértést, értelmezést segítő forgatókönyvek, scenárió-vázlatok alkalmazása. Bizonyos esetekben a jogi kérdésekben mindig nagy segítséget jelentő ábrák, térképvázlatok támogathatták volna a még jobb megértést. Esetleg hasznára lett volna a tengeri hadijogban kevésbé járatos szakmai olvasónak a tanulmányok által érintett, illetve a tengeri jogban ismertként kezelt fontos nemzetközi jogi egyezmények, szerződések, egyéb dokumentumok listája, esetleg rövid ismertetése, de ezen felül lényegi kritika nem hozható fel. Összességében a hadijog vagy a hajózási kérdések iránt érdeklődők számára egyértelműen hasznos és sokrétű olvasmányként értékelhető a kötet. Haszonnal forgathatják azok a kollégák is, akiknek feladatai esetleg tengeri műveletekhez is kapcsolódnak, mivel segíthet megérteni, értékelni helyzeteket,

[23] Marcel Schulz: Prize Law and Contraband in Modern Naval Warfare. In: *Operational Law...* 2018, 211–243.

[24] Martin Fink: The Right of Visit of Foreign-Flagged Vessels on the High Seas in Non-international Armed Conflict. In: *Operational Law...* 2018, 245–253.

[25] Tassilo Singer: Occupation of Sea Territory: Requirements for Military Authority and a Comparison to Art. 43 of the Hague Convention IV. In: *Operational Law...* 2018, 255–289.

vagy megbecsülni azok kimenetelét. Emellett a kötet felütése és missziója hasznos példa lehet a tágabb értelemben vett műveleti jog, illetve a hadijog kérdéseinek mélyebb és aktuális elemzése kapcsán.

